

College voor Toetsen en Examens

AARDRIJKSKUNDE HAVO

VAKINFORMATIE
STAATSEXAMEN 2023

Versie: 1 april 2022

De vakinformatie is vastgesteld door het College voor Toetsen en Examens (CvTE). Het CvTE is verantwoordelijk voor de afname van de staatsexamens voortgezet onderwijs en draagt zorg voor de kwaliteit en het niveau van de examens.

De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) is belast met de praktische uitvoering en organisatie van de staatsexamens. Met vragen over deze vakinformatie kun je contact opnemen met de afdeling Examendiensten van DUO: (050) 599 89 33 of staatsexamens@duo.nl.

INHOUD

1	INLEIDENDE OPMERKINGEN	4
2	EXAMENPROGRAMMA	4
3	CENTRAAL EXAMEN	5
4	COLLEGE-EXAMEN	5
4.1	MONDELING COLLEGE-EXAMEN	5
5	BEREKENING EINDCIJFER	6
	BIJLAGE 1 BESCHRIJVING EXAMENSTOF	6

1 INLEIDENDE OPMERKINGEN

- Het staatsexamen aardrijkskunde havo bestaat uit een centraal examen (paragraaf 3) en een college-examen. Het college-examen is een mondeling examen (paragraaf 4.1).
- In het document 'Toegestane hulpmiddelen' (onder [Vakinformatie voor het staatsexamen](#) op de site van DUO) staat vermeld welke hulpmiddelen je zelf voor het examen moet meenemen.
- Je kunt je voorbereiden met behulp van een lesmethode.
- Oefenmateriaal voor het examen staat op [Oefenen voor het staatsexamen vo](#), en ook op [Examenblad.nl](#).

2 EXAMENPROGRAMMA

Het examenprogramma is verdeeld in domeinen en subdomeinen. De beschrijving van de (sub)domeinen staat in [Bijlage 1](#).

In onderstaande tabel geeft een 'ja' aan in welk examen een (sub)domein getoetst kan worden.

Tabel 1 verdeling van de domeinen en subdomeinen over de verschillende examens

domein	subdomein	centraal examen	mondeling college-examen
A. vaardigheden	geografische benadering	ja	ja
vaardigheden	geografisch onderzoek	nee	ja
B. wereld	gebieden op de grens van arm en rijk	nee	ja
wereld	samenhangen en verschillen in de wereld	ja	ja
wereld	mondiale processen en lokale effecten	nee	ja
C. aarde	samenhangen en verschillen op regionaal niveau	nee	ja
aarde	samenhangen en verschillen op aarde	ja	ja
aarde	de aarde als natuurlijk systeem en lokale effecten	nee	ja
D. ontwikkelingsland Brazilië	gebiedskenmerken	ja	ja
ontwikkelingsland Brazilië	actuele vraagstukken	nee	ja
E. leefomgeving	nationale en regionale vraagstukken	ja	ja
leefomgeving	regionale en lokale vraagstukken	nee	ja

3 CENTRAAL EXAMEN

In het centraal examen wordt getoetst of je geografische vaardigheden kunt toepassen op vraagstukken. (zie [2 Examenprogramma](#) en [Bijlage 1](#)). De onderwerpen betreffen samenhangen en verschillen in de wereld, op aarde en op regionaal niveau. Zorg ervoor dat je de gebiedskenmerken van Brazilië kent en op de hoogte bent van de nationale en regionale vraagstukken in Nederland. Bij het centraal examen is geen atlas meer toegestaan.

- opdracht: schriftelijk beantwoorden van vragen
- tijdsduur: 180 minuten

4 COLLEGE-EXAMEN

4.1 MONDELING COLLEGE-EXAMEN

Het mondeling college-examen omvat alle (sub)domeinen uit het [examenprogramma](#). Zorg ervoor:

- dat je meeneemt: de Grote Bosatlas 55^e of 56^e druk óf de Alcarta-atlas 1^e of 2^e druk.
- dat je op de hoogte bent van actuele ontwikkelingen
- dat je goede topografische kennis bezit (en geoefend hebt met legenda, registers en bladwijzers in de atlas)

Op de site van DUO staan onder het kopje 'Ook mondeling examen doen' [informatiefilmpjes](#) waarin getoond wordt hoe een mondeling college-examen verloopt.

Voor aanvang van het examen krijg je in het voorbereidingslokaal een casus (een artikel en/of afbeelding) met een opdracht. Je mag aantekeningen maken. Deze aantekeningen mag je bij het gesprek als hulpmiddel gebruiken.

Bij het mondeling college-examen wordt aandacht besteed aan:

1. het beantwoorden van vragen over de casus. De vragen gaan over ruimtelijke verschijnselen, processen en structuren in concrete regionale contexten. Je moet wat je weet ook kunnen toepassen in andere regionale contexten.
2. het beantwoorden van vragen en het oplossen van vraagstukken over de overige examenstof. Hierbij wordt ook nagegaan of je de kennis en vaardigheden kunt toepassen in andere regionale contexten dan die van de casus. Ook kaartvaardigheden kunnen worden getoetst.

Het mondeling college-examen (exclusief de voorbereiding van de casus) duurt in totaal 40 minuten.

Tabel 2 overzicht onderdelen van het mondeling college-examen

opdracht	tijdsduur	deelcijfer	wegingsfactor
bestuderen van de casus en beantwoorden van de vragen in het voorbereidingslokaal	20 minuten		
bespreking vraagstukken naar aanleiding van de casus	10 minuten	a	weging: 0,25
beantwoorden van vragen overige examenstof/ kaartvaardigheden	30 minuten	b	weging: 0,75

5 BEREKENING EINDCIJFER

Het eindcijfer is het gemiddelde van het cijfer voor het centraal examen en het cijfer voor het college-examen.

Eindcijfer: $(\text{cijfer centraal examen} + \text{cijfer college-examen})$ gedeeld door 2, afgerond op een heel getal.

Het cijfer voor het college-examen wordt berekend door elk van de deeltijfers te vermenigvuldigen met de bijbehorende wegingsfactor, de resultaten bij elkaar op te tellen en de uitkomst vervolgens af te ronden op 1 decimaal.

Cijfer college-examen: $(0,25 \text{ keer deeltijfer a} + 0,75 \text{ keer deeltijfer b})$, afgerond op 1 decimaal.

BIJLAGE 1 BESCHRIJVING EXAMENSTOF

DOMEIN A: VAARDIGHEDEN

Geografische benadering

Je kunt de geografische benadering adequaat hanteren:

- geografische informatie selecteren, verwerken en weergeven;
- geografische vragen herkennen en zelf formuleren;
- de geografische werkwijzen toepassen bij het formuleren en beantwoorden van geografische vragen.

Geografisch onderzoek

Je kunt een geografisch onderzoek opzetten, uitvoeren, presenteren en evalueren:

- op basis van een geografische onderzoeksvraag en een gestructureerd plan van aanpak;
- met gebruikmaking van de geografische werkwijzen en primaire data;
- zo mogelijk aansluitend op onderdelen van het examenprogramma, vooral de domeinen B, C en E.

DOMEIN B: WERELD

Gebieden op de grens van arm en rijk

Je kunt de situatie in de grensregio Mexico-VS of een zelf te kiezen gebied waar één of meer rijke landen aan één of meer arme landen grenzen, beschrijven en analyseren. Het betreft:

- economische, demografische en sociaal-culturele gebiedskenmerken en de relaties daartussen;
- de (grensoverschrijdende) relaties tussen beide soorten landen en de gunstige en ongunstige effecten daarvan.

Samenhangen en verschillen in de wereld

Je kunt ten aanzien van samenhangen en verschillen in de wereld:

- mondiale spreidings- en relatiepatronen van economische, demografische en sociaal-culturele verschijnselen beschrijven en in hoofdlijnen verklaren.
Het betreft:
  - indicatoren voor het vergelijken van landen op economisch, demografisch en sociaal-cultureel terrein;
  - mondiale spreidingspatronen voor de in a. genoemde indicatoren en hun dynamiek;
  - mondiale relatiepatronen van handel, investeringen en migratie.
- het proces van mondialisering beschrijven, herkennen en in hoofdlijnen verklaren.

Mondiale processen en lokale effecten

Je kunt aan de hand van een nader door de examencommissie te kiezen voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondialisering uitwerkt in een lokale context.

Je betreft hierbij:

- sociaal- en fysisch-geografische aspecten;
- actoren in de lokale context.

DOMEIN C: AARDE

Samenhangen en verschillen op regionaal niveau

Je kunt voor een nader door de examencommissie te kiezen fysisch-geografische regio:

- spreidingspatronen van natuurlijke en landschappelijke verschijnselen beschrijven;
- relaties leggen tussen natuurlijke processen en landschappelijke verschijnselen.

Samenhangen en verschillen op aarde

Je kunt met betrekking tot samenhangen en verschillen op aarde:

- natuurlijke verschijnselen aan het aardoppervlak en in de atmosfeer beschrijven, herkennen en verklaren, rekening houdend met verschillende tijd- en ruimteschalen:
  - de betekenis van endogene krachten voor de vorming van reliëf; in dit verband kun je de endogene krachten die samenhangen met de latentektoniek beschrijven en verklaren.
  - de betekenis van exogene krachten aan het aardoppervlak voor de vorming van het aardoppervlak; in dit verband kun je de werking van belangrijke exogene krachten beschrijven en hun invloed op de vorming van het aardoppervlak verklaren.
  - interactie tussen endogene en exogene processen; in dit verband kun je de interactie tussen endogene en exogene krachten beschrijven en verklaren.
  - het externe systeem aarde (lithosfeer, atmosfeer, hydrosfeer en de betekenis voor klimaatsystemen; inclusief luchtcirculatie en zeestromen); in dit verband kun je de door zonne-energie en aardrotatie aangedreven grote windsystemen en zeestromingen op aarde beschrijven en verklaren hoe deze van invloed zijn op de klimaatzones.
  - de kenmerken van de landschapszones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren;
- de kenmerken van landschapszones op aarde en de veranderingen hierin beschrijven, analyseren en aan elkaar relateren.
In dit verband kun je:
  - het landschap herkennen als het resultaat van een dynamisch systeem;
  - de voor een landschapszone relevante geofactoren met elkaar in verband brengen.
- veranderingen in landschapszones door menselijke activiteiten beschrijven.
In dit verband kun je:
  - de invloed van menselijke activiteiten op natuur en milieu in verschillende landschapszones beschrijven en verklaren.

De aarde als natuurlijk systeem en lokale effecten

Je kunt aan de hand van een nader door de examencommissie te kiezen voorbeeld aangeven en beoordelen hoe mondiale natuurruimtelijke processen uitwerken in een lokale context.

Je betreft hierbij:

- fysisch- en sociaalgeografische aspecten;
- actoren in de lokale context.

DOMEIN D: ONTWIKKELINGSLAND (BRAZILIË)

Gebiedskenmerken

Je kunt gebiedskenmerken van Brazilië beschrijven en analyseren.

Het betreft sociaalgeografische en fysisch-geografische kenmerken van Brazilië.

- De beeldvorming van Brazilië:
- In dit verband kun je een eigen beeld en andermans beelden van Brazilië beschrijven en aangeven hoe die beelden tot stand komen.
- sociaalgeografische kenmerken van Brazilië
In dit verband kun je:
  - economische, sociaal-culturele en politieke kenmerken van Brazilië beschrijven en aan elkaar relateren;
  - het verstedelijkingsproces in Brazilië en de problematiek die dit met zich meebrengt beschrijven en analyseren;
  - regionale verschillen t.a.v. genoemde kenmerken binnen Brazilië beschrijven en verklaren;
  - verschillende toekomstscenario's van Brazilië beschrijven en onderbouwen.
- fysisch-geografische kenmerken van Brazilië
In dit verband kun je:
  - de (ruimtelijke spreiding van) klimaten, landschappen en vegetatietypen in Brazilië beschrijven en verklaren;
  - het ontstaan en de ruimtelijke spreiding van natuurlijke hulpbronnen in Brazilië op hoofdlijnen beschrijven en verklaren;
  - de gebruiksmogelijkheden voor de mens van verschillende landschappen in Brazilië beschrijven en verklaren.

- de sociaaleconomische positie van het betreffende ontwikkelingsland in de macroregio én in de wereld.
- de veranderende geografische positie van Brazilië in Zuid-Amerika
In dit verband kun je de economische en politieke positie van Brazilië binnen Zuid-Amerika op hoofdlijnen beschrijven en verklaren.

Actuele vraagstukken

Je kunt actuele vraagstukken in Brazilië beschrijven en analyseren

Het betreft

- vraagstukken van landdegradatie en milieuverontreiniging;
- conflicten die verband houden met etnische en culturele diversiteit in het land.

DOMEIN E: LEEFOMGEVING

Nationale en regionale vraagstukken

Je kunt je een beargumenteerde mening vormen over

- nationale vraagstukken ten aanzien van overstromingsrisico's en wateroverlast
In dit verband kun je:
  - kenmerken van de stroomgebieden van Rijn en Maas beschrijven;
  - de invloed van het veranderende klimaat en meer extreme weersomstandigheden op de waterafvoer van Rijn en Maas beschrijven;
  - overstromingsgevaar relateren aan ruimtelijke inrichting, zowel binnen- als buitendijks;
    - beschrijven hoe in het IJsselmeergebied en de Zuidwestelijke delta risico's kunnen ontstaan op overstromingen en wateroverlast.
- het beleid om grootschalige overstromingen en wateroverlast in Nederland tegen te gaan
In dit verband kun je:
  - het integraal waterbeleid dat in Nederland wordt gevoerd beschrijven en beoordelen;
  - recent Nederlands en internationaal rivierbeleid beschrijven en beoordelen;
  - het aanleggen van strategische zoetwatervoorraden beschrijven en beoordelen.

Regionale en lokale vraagstukken

Je kunt lokale en regionale ruimtelijke vraagstukken beschrijven en analyseren en je daarover een beargumenteerde mening vormen.

- de actuele ruimtelijke en sociaaleconomische vraagstukken van stedelijke gebieden in Nederland
In dit verband kun je:
  - stedelijke vraagstukken analyseren en beoordelen, in het bijzonder rond de stedelijke economie.
- leefbaarheid en stedelijk beleid op wijk- en buurtniveau in Nederlandse steden
In dit verband kun je:
  - een buurtprofiel van een stedelijke buurt beschrijven aan de hand van fysiekruimtelijke en sociale elementen en beargumenteerde uitspraken doen over leefbaarheid;
  - stedelijk beleid gericht op wijken en buurten beoordelen.

Een uitgebreide beschrijving van de examenstof is te vinden in de [syllabus](#) op [Examenblad.nl](#) of in de [handreiking schoolexamen aardrijkskunde havo-vwo](#) van SLO.

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

[cvte.nl](https://www.cvte.nl)

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Centrale Eindtoets primair onderwijs: de eindtoets die de overheid aanbiedt aan leerlingen uit groep 8. De uitkomst is een advies voor het best passende brugklatype. [Centraleeindtoetspo.nl](https://www.centraleeindtoetspo.nl)

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs. [Examenblad.nl](https://www.Examenblad.nl)

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen. [Staatsexamensvo.nl](https://www.Staatsexamensvo.nl)

 Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma. [Examenbladmbo.nl](https://www.Examenbladmbo.nl)

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding. [Staatsexamensntz.nl](https://www.Staatsexamensntz.nl)